

Голові разової спеціалізованої
вченої ради PhD 12598
Хмельницького національного
університету,
д.е.н., професору Павлу ГРИГОРУКУ
вул. Інститутська 11,
м. Хмельницький, 29016

ВІДГУК

опонента – доктора економічних наук, професора Судомир Світлани Михайлівни на дисертаційну роботу Міракіна Василя Васильовича на тему «Соціально-економічний механізм розвитку підприємницької діяльності кооперативних об'єднань», подану до разової спеціалізованої вченої ради Хмельницького національного університету на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 – Економіка

1. Актуальність теми дисертаційної роботи

Сучасний етап розвитку економіки України характеризується безпрецедентною концентрацією викликів – повномасштабною війною, руйнуванням критичної інфраструктури, демографічною кризою та необхідністю глибокої структурної перебудови господарського комплексу країни. У цих умовах проблема відновлення сільських територій, забезпечення продовольчої безпеки та повернення до стабільної економічної динаміки набуває стратегічного значення. Саме кооперативні об'єднання як форма колективного господарювання, що поєднує підприємницьку ініціативу з принципами солідарності, демократичного управління та соціальної відповідальності, мають значний потенціал для виконання цих завдань.

Актуальність теми дисертаційного дослідження Василя Міракіна посилюється кількома взаємопов'язаними обставинами. По-перше, попри

тривалу наукову традицію вивчення кооперативного руху, в Україні досі не сформовано цілісного методичного апарату оцінювання інституційного середовища кооперації, який би дозволяв не лише фіксувати наявний стан, а й обґрунтовувати конкретні управлінські рішення. По-друге, цифрова трансформація відкриває принципово нові можливості для масштабування кооперативних структур через онлайн-платформи, блокчейн-реєстри та механізми токенизації, проте ці інструменти поки залишаються поза фокусом вітчизняних досліджень. По-третє, повоєнне відновлення вимагає економічних моделей, здатних мобілізувати дрібного товаровиробника та забезпечити йому справедливий доступ до ринків збуту, що особливо актуально для регіонів зі значною часткою особистих селянських господарств.

Кооперативний сектор України, попри значний потенціал, демонструє суттєве відставання від країн ЄС: частка кооперативів у доданій вартості агропродовольчого ланцюга залишається мінімальною, фінансові ресурси є дефіцитними, а правова база – фрагментованою та архаїчною. Подолання цих структурних бар'єрів потребує науково обґрунтованого механізму, який дисертант пропонує побудувати на засадах поєднання інституційного, системного та власне кооперативного підходів. Таким чином, тема дисертації Міракіна В.В. є беззаперечно актуальною як з теоретичної, так і з прикладної точок зору.

2. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Дисертаційна робота виконана в межах науково-дослідних робіт Хмельницького національного університету, зокрема в рамках наукових тем: «Цифрова трансформація торгівлі та діджиталізація митно-логістичного забезпечення бізнес-структур за умов диверсифікації міжнародних відносин у післявоєнній відбудові економіки України» (номер державної реєстрації: 0122U200189), а також «Соціально-економічні механізми розвитку людського капіталу в системі міжнародного маркетингового та логістичного забезпечення підприємницької діяльності в умовах трансформаційних змін»

(номер державної реєстрації: 0122U002372). Тематика дослідження повністю узгоджується з пріоритетними напрямками розвитку економічної науки в Україні та відповідає Стратегії розвитку аграрного сектору на період до 2030 року.

3. Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій

Наукові положення, висновки та прикладні рекомендації, сформульовані у дисертації Міракіна В.В., спираються на ґрунтовний аналіз значного обсягу теоретичних джерел, коректно обрану методологію та широку емпіричну базу, що в сукупності забезпечує їх високий рівень наукової обґрунтованості й достовірності.

У роботі здійснено критичний огляд еволюції наукових поглядів на природу підприємництва – від класичних концепцій Р. Кантільйона, А. Сміта, Ж.-Б. Сея, Й. Шумпетера до сучасних інституційних та інноваційних підходів П. Друкера, І. Кірцнера, М. Кассона. Особливо цінним є системне опрацювання спадщини засновників кооперативного руху (Р. Оуена, Ш. Фур'є, Ф. Райффайзена, Х. Шульце-Деліча) та принципів Міжнародного кооперативного альянсу. На цій основі автор формує концептуальну рамку, у якій кооперативне підприємництво постає як органічне поєднання економічної ефективності та соціальної місії.

Достовірність висновків підтверджується застосуванням комплексу взаємодоповнюваних методів дослідження: системного аналізу – для побудови структурно-функціональної моделі соціально-економічного механізму (розділ 3.1); статистичних методів – для оцінки динаміки розвитку кооперативного сектору України за період 2010–2024 років (розділ 2.2); методу аналізу ієрархій (АНР) – для визначення вагових коефіцієнтів компонентів Індексу інституційної зрілості кооперації (підрозділ 2.1); економіко-математичного моделювання – для обґрунтування ефектів реалізації кластерно-кооперативної моделі (розділ 3.2); компаративного

аналізу – для порівняння стану кооперативного сектору України з провідними країнами ЄС (Нідерланди, Данія, Франція).

Емпіричною базою послужили офіційні дані Державної служби статистики України, Міністерства аграрної політики та продовольства, регіональних органів влади Хмельницької області, нормативно-правові акти України та міжнародних організацій (Міжнародного кооперативного альянсу, ФАО, Світового банку), результати експертного опитування 16 фахівців кооперативної сфери, а також первинні дані 13 кооперативів Хмельницької області з понад 400 членами. Така емпірична основа є достатньою для обґрунтування авторських висновків.

Обґрунтованість прикладних рекомендацій підтверджується їх практичним впровадженням у діяльність Департаменту освіти та науки і Департаменту економічного розвитку Хмельницької обласної військової адміністрації, Постійної комісії з питань гуманітарної та соціальної політики Хмельницької районної ради, ГО «Вінницький Бізнес Клуб», ТОВ «ДІАЛОГ-ЦЕНТР», ТОВ «Велесове Поле» та ТОВ «Дубово-Агро».

Отже, всі основні положення, винесені на захист, мають належне теоретичне обґрунтування, методологічно коректно опрацьовані та апробовані в реальних соціально-економічних процесах.

4. Наукова новизна одержаних результатів

Дисертаційна робота Міракіна В.В. вирізняється високим рівнем наукової новизни як у теоретико-концептуальній, так і в методичній площинах.

Ключовим елементом наукової новизни є вперше запропонований Індекс інституційної зрілості кооперації (ІЗК) – композитний показник, що уніфікує оцінку формальних інституційних компонентів (нормативно-правова база, фінансування, координація, інфраструктура) та неформального компонента (рівень довіри). Цей інструмент створює методологічне підґрунтя для кількісного моніторингу інституційного середовища кооперації та

забезпечує перехід від описового аналізу до доказово-орієнтованого державного управління кооперативним сектором.

Удосконалено цілу низку теоретичних і прикладних розробок. По-перше, переосмислено сутність підприємницької діяльності з акцентом на колективні засади господарювання – солідарність, спільну відповідальність, демократичний розподіл результатів, що відповідає природі кооперативного руху. По-друге, побудовано системну модель факторів розвитку кооперативних об'єднань, у якій інституційні, економічні та соціальні детермінанти розглядаються в динамічній взаємодії з показниками результативності діяльності через прямі та зворотні зв'язки. По-третє, концепція соціально-економічного механізму збагачена тривимірною архітектурою, що забезпечує одночасне врахування економічного, соціального та інституційного вимірів. По-четверте, кластерно-кооперативна модель агропідприємництва розширена за рахунок поєднання територіальної концентрації виробників з демократичним кооперативним управлінням і спрямована на справедливий перерозподіл доданої вартості в системі «село – місто».

Дістали подальшого розвитку: трактування поняття «підприємство» як соціально-економічної системи інтеграції ресурсів, що враховує специфіку колективних форм господарювання; концепція Інтегрованої моделі цифрової кооперативної екосистеми, побудована за трирівневим принципом (інфраструктурно-технологічний, інституційно-правовий, координаційно-сервісний рівні); структурно-функціональна модель соціально-економічного механізму, інтегрована з ПЗК як цільовим індикатором та з вбудованим механізмом зворотного зв'язку.

Таким чином, наукова новизна дисертації полягає не лише у введенні нових категорій та інструментів, а й у побудові цілісної методології діагностики та регулювання кооперативного підприємництва в умовах інституційних трансформацій, що становить вагомий внесок у розвиток економічної науки.

5. Структура і зміст дисертаційної роботи. Відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертаційна робота Міракіна В.В. на тему «Соціально-економічний механізм розвитку підприємницької діяльності кооперативних об'єднань» повністю відповідає вимогам, визначеним наказом Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації».

Структура роботи логічна, послідовна та узгоджена з академічними стандартами. Дисертація включає всі необхідні елементи: анотацію (українською та англійською мовами), вступ, основну частину з трьох розділів, висновки, перелік джерел посилання та додатки. У вступі повноцінно розкрито актуальність теми, сформульовано мету та десять конкретних завдань дослідження, визначено об'єкт, предмет, методи дослідження, наукову новизну, теоретичне та практичне значення, наведено дані щодо особистого внеску здобувача, апробації результатів і публікацій автора.

Зміст дисертації викладено грамотною академічною українською мовою з дотриманням норм наукового стилю. Загальний обсяг роботи становить 292 сторінки, з них основний текст – 243 сторінки, що відповідає встановленим нормативам. Анотація займає 10 сторінок, перелік джерел посилання – 17 сторінок, додатки – 22 сторінки. Робота містить 43 таблиці та 38 рисунків, що оформлено коректно та відповідно до вимог наукової візуалізації.

Матеріали дисертації пройшли належну апробацію на 7 міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях у містах Хмельницький, Львів, Ужгород, Київ та Кам'янець-Подільський, а також знайшли відображення у 13 одноосібних наукових публікаціях, з яких 4 – у фахових виданнях, що індексуються в міжнародних наукометричних базах. Це підтверджує високий рівень публічності та наукової верифікації результатів дослідження.

6. Повнота відображення наукових положень дисертаційної роботи в опублікованих працях

Аналіз опублікованих наукових праць здобувача засвідчує достатню повноту та системність відображення результатів дисертаційного дослідження. За темою дисертації опубліковано 13 одноосібних наукових праць загальним обсягом 3,27 друкованих аркуші, з яких 4 статті – у фахових виданнях України («Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences», «Innovation and Sustainability», «Український журнал прикладної економіки та техніки») загальним обсягом 1,49 друк. арк., що індексуються в міжнародних наукометричних базах (Index Copernicus, Google Scholar, WorldCat, ResearchBible). Окремо слід відзначити публікації у закордонному періодичному виданні «International Journal of Economics and Society» (2 статті). Решта 7 праць – це матеріали міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій.

У публікаціях автором послідовно висвітлено ключові теоретичні, методичні та прикладні положення дисертації:

- теоретичні засади формування підприємницької діяльності кооперативних об'єднань та принципи сільськогосподарської кооперації в умовах інституційних трансформацій;
- методичні підходи до оцінювання ефективності функціонування кооперативів, критерії та показники її розрахунку;
- організаційно-економічні засади функціонування кооперативної структури в сільському господарстві;
- узагальнення зарубіжного досвіду розвитку сільськогосподарської кооперації та можливості його імплементації в Україні.

Тематика опублікованих праць повністю відповідає змісту основних розділів дисертації, а одноосібний характер усіх публікацій однозначно підтверджує самостійний внесок здобувача. Таким чином, наукові положення, винесені на захист, знайшли повне і логічне відображення в опублікованих працях Міракіна В.В.

7. Наукове та практичне значення результатів дослідження

Результати дисертаційного дослідження Міракіна В.В. мають значне наукове і прикладне значення, що підтверджується як глибиною теоретичного опрацювання тематики, так і впровадженням практичних рекомендацій у діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, громадських організацій та бізнес-структур.

З наукового погляду автор пропонує цілісну концепцію соціально-економічного механізму розвитку підприємницької діяльності кооперативних об'єднань, яка інтегрує системний, інституційний та кооперативний підходи. Ця концепція розширює методологічну базу економічної науки за рахунок комплексного інструментарію – Індексу інституційної зрілості кооперації, Інтегрованої моделі цифрової кооперативної екосистеми та структурно-функціональної моделі механізму, що працюють як взаємодоповнюваний аналітичний пакет.

З практичного погляду автором створено інструментарій, що дає змогу:

- здійснювати кількісну діагностику інституційного середовища кооперативного сектору через ІЗК (поточне значення для України – 0,321) та використовувати цей показник як цільовий індикатор державної політики;
- застосовувати кластерно-кооперативну модель «село – місто» як організаційну форму інтеграції дрібних аграрних виробників із доступом до міського споживчого ринку;
- впроваджувати елементи цифрової кооперативної екосистеми (модуль «e-Соор», блокчейн-реєстр членства, токенизація пайових внесків) для зниження трансакційних витрат і підвищення прозорості;
- обґрунтовувати конкретні пілотні проєкти регіонального масштабу – на прикладі проєкту «Продукція з сільського двору до міської оселі» з бюджетом 12,818 млн грн та очікуваним зростанням ІЗК Хмельницького регіону на 35,8%.

Теоретичні, науково-методичні та практичні результати дослідження впроваджено в діяльність Департаменту освіти та науки Хмельницької

обласної військової адміністрації (довідка № 4562-34/2025 від 23.12.2025), Департаменту економічного розвитку Хмельницької обласної військової адміністрації (довідка № 1973-4/2025 від 26.12.2025), Постійної комісії з питань гуманітарної та соціальної політики Хмельницької районної ради (довідка № 09-16/2025 від 22.12.2025), ГО «Вінницький Бізнес Клуб» (довідка № 4/19 від 15.12.2025), ТОВ «ДІАЛОГ-ЦЕНТР» (довідка № В-18-4 від 19.12.2025), ТОВ «Велесове Поле» (довідка № 15/6 від 27.12.2025) та ТОВ «Дубово-Агро» (довідка № 234 від 24.12.2025). Результати дослідження також впроваджено у навчальний процес Хмельницького національного університету при викладанні дисциплін «Соціальна економіка», «Організація діяльності підприємства», «Економіка суб'єктів підприємницької діяльності», «Основи підприємництва».

Таке широке й різнопланове впровадження свідчить про практичну цінність авторських розробок та їх потенціал для подальшого масштабування.

8. Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи

У цілому позитивно оцінюючи наукові результати, отримані в дисертації Міракіна В.В., та їх практичне значення, слід висловити низку дискусійних міркувань і зауважень, що не зменшують загальної якості роботи, а спрямовані на її удосконалення:

1. У роботі активно використовуються близькі за змістом категорії – «соціально-економічний механізм», «організаційно-економічний механізм», «механізм розвитку», «механізм державного регулювання». Хоча у підрозділі 1.3 наведено авторське трактування основного терміну, в окремих фрагментах тексту (зокрема в розділі 3) межа між зазначеними категоріями простежується недостатньо чітко. Доцільно було б систематизувати співвідношення цих понять у вигляді окремої аналітичної схеми, що посилює категоріальну строгість викладу.

2. У підрозділі 2.2 здійснено статистично-аналітичну оцінку розвитку кооперативного сектору України за період 2010–2024 років. Однак за умов

воєнного стану значна частина первинних статистичних даних, особливо щодо тимчасово окупованих та прифронтових територій, є неповною або відсутньою, що неминуче впливає на надійність агрегованих показників. У роботі бажано було б більш чітко окреслити обмеження статистичної бази та описати методичні прийоми (інтерполяція, експертна корекція, виключення регіонів зі статистичного спостереження), які застосовувалися для подолання цих прогалин.

3. У підрозділі 2.3 в якості емпіричної основи аналізу регіонального кооперативного сектору використано вибірку з приблизно 13 сільськогосподарських кооперативів Хмельницької області з понад 400 членами. Хоча ця вибірка є інформативною для регіонального зрізу, її обмежений обсяг створює певні ризики при генералізації висновків на загальнонаціональний рівень. Робота виграла б від розширення емпіричної бази за рахунок кооперативів інших регіонів (зокрема Вінницької, Львівської, Полтавської областей) або від чіткішого позиціонування регіонального аналізу як кейс-стаді з відповідними застереженнями щодо меж його репрезентативності.

4. Запропонований пілотний проєкт «Продукція з сільського двору до міської оселі» має детально розрахований кошторис та очікуваний товарообіг. Однак у роботі недостатньо повно розкрито структуру джерел фінансування – не визначено питому вагу державних та регіональних бюджетних коштів, грантових ресурсів міжнародних донорів, пайових внесків членів кооперативу, банківських запозичень. Для практичної реалізації проєкту такий фінансовий аналіз був би принципово важливим, оскільки саме структура фінансування визначає реалістичність та терміни запуску проєкту.

5. Концепція «Цифрового Кооперативного Товариства» з механізмами токенизації пайових внесків, розглянута у підрозділі 1.3, має значний інноваційний потенціал, проте її практичне втілення тісно пов'язане з регуляторними аспектами обігу віртуальних активів в Україні. Закон України «Про віртуальні активи» хоча й ухвалено, набуття його повної чинності

прив'язане до внесення змін до Податкового кодексу. Робота виграла б від опрацювання дорожньої карти нормативного забезпечення токенизації пайових внесків та аналізу її співвідношення з кооперативним законодавством, що підвищило б практичну реалізованість запропонованої цифрової архітектури.

Висловлені зауваження мають дискусійний характер, не зменшують наукової та практичної цінності отриманих результатів і можуть бути предметом наукової дискусії під час публічного захисту дисертації.

9. Загальні висновки

Дисертаційна робота Міракіна Василя Васильовича на тему «Соціально-економічний механізм розвитку підприємницької діяльності кооперативних об'єднань» є самостійно виконаним, цілісним і завершеним науковим дослідженням, що вирізняється високим рівнем теоретичної ґрунтовності, методологічної послідовності та прикладної значущості. У роботі всебічно розкрито природу кооперативного підприємництва як інтеграційної соціально-економічної форми господарювання та запропоновано комплексний механізм його розвитку в умовах інституційних трансформацій, цифровізації та повоєнного відновлення.

Обґрунтовано нові концептуальні підходи, зокрема введено в науковий обіг Індекс інституційної зрілості кооперації, запропоновано Інтегровану модель цифрової кооперативної екосистеми та структурно-функціональну модель соціально-економічного механізму, апробовану на прикладі пілотного кластерно-кооперативного проєкту в Хмельницькому регіоні.

Авторові вдалося поєднати інструменти економічної теорії, інституційного аналізу, системного моделювання та цифрових технологій, що забезпечило новизну підходу і практичну придатність результатів. Положення дисертації повною мірою оприлюднено в наукових публікаціях, обсяг і кількість яких відповідають вимогам щодо апробації змісту дисертаційної роботи на здобуття ступеня доктора філософії.

На підставі проведеного аналізу можна зробити висновок, що зміст, структура та рівень виконання дисертаційної роботи Міракіна Василя Васильовича відповідає Постанові Кабінету Міністрів про Порядок присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії від 12.01.2022 № 44 (із змінами). Автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 051 «Економіка» за галуззю знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

Опонент:

професор кафедри економіки і менеджменту
Відокремленого підрозділу національного
університету біоресурсів і природокористування
України «Бережанський агротехнічний інститут»,
Міністерство освіти і науки України,
доктор економічних наук, професор

Світлана СУДОМИР

Підпис Світлани СУДОМИР засвідчую

Учений секретар
ВП НУБіП України
«Бережанський агротехнічний інститут»

Микола ПОТАПЕНКО